

عنوان: الگوی زن مسلمان از دیدگاه رسانه های غربی

نویسنده: عفت حسن پور^۱

چکیده

بررسی چگونگی بازنمایی زنان مسلمان در رسانه های غربی یکی از موضوعات مورد توجه در حوزه مطالعات فرهنگی و جامعه شناسی است. پژوهش های انجام شده نشان می دهد که در بسیاری از رسانه های غربی، زنان مسلمان اغلب به صورت یک الگوی منفی و متفاوت با فرهنگ غرب بازنمایی می شوند. این بازنمایی ها معمولاً با تأکید بر موضوعاتی چون پوشش اسلامی، محدودیت های اجتماعی، نابرابری جنسیتی و خشونت علیه زنان همراه است.

این مقاله با رویکرد کیفی - توصیفی با استفاده از روش کتابخانه ای و مرور مقالات به بررسی چگونگی ارائه تصویر زنان مسلمان در رسانه های غربی می پردازد. هدف از این مطالعه، شناسایی و درک و نقد چالش های روانشناختی ناشی از این تصویرسازی های نادرست است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهد که این نوع بازنمایی می تواند ریشه در نوعی نگاه استعماری و ارجحیت فرهنگ غربی بر فرهنگ های دیگر داشته باشد و همچنین این رسانه ها الگوی زنان مسلمان در جامعه امروزی را مانند زنان صدر اسلام که چگونه مورد ظلم و ستم قرار می گرفتند و نیز هیچ گونه آزادی و اختیاری از خود نداشتند، معرفی می کنند.

کلیدواژه ها : حجاب، رسانه، زن مسلمان

طلبه سطح دو حوزه علمیه خواهران مدرسه کریمه اهل بیت علیه السلام

hassanpoureffat@gmail.com

مقدمه

تأثیر رسانه‌ها در شکل‌دهی دیدگاه‌ها و نظرات در جامعه بسیار قابل توجه است. رسانه‌های غربی به‌عنوان یکی از قدرتمندترین رسانه‌های جهان، نقش مهمی در تعریف و انتقال اخبار و رویدادها داشته‌اند. مطالعات نشان داده است که رسانه‌های غربی اغلب اخبار و مطالب مرتبط با مسلمانان و اسلام را به صورت تبعیض آمیز و منفی به تصویر می‌کشند. این دیدگاه‌ها و نمایش‌های منفی می‌تواند بر نگرش‌های جوامع غربی نسبت به زنان مسلمان تأثیر بسزایی داشته باشد و منجر به شکل‌گیری سوگیری‌ها و باورهای غلط شود. استراتژی دنیای غرب و رسانه‌های غربی، در واقع این است که شخصیت و هویت فرهنگی مسلمانان را در برابر یک چالش و بحران جدید قرار دهند. اینجاست که بحث از کارکرد رسانه‌ها در ایجاد الف (بحران هویت)، ب (اختلال هویت)، ج (هویت سازی نابهنجار) اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. یکی از کارکرد های منفی رسانه ها در فرایند هویت یابی، ارائه الگوهای ناسالم در رسانه هاست^۲.

یکی دیگر از جنبه‌هایی که مورد توجه رسانه‌ها قرار می‌گیرد، حجاب و سایر اشکال پوشش اسلامی است. رسانه‌های غربی اغلب حجاب را به عنوان نمادی از ظلم و ستم به تصویر می‌کشند و به باورهای غلط در مورد اهمیت آن و دلایل اتخاذ آن دامن می‌زنند. این تمرکز محدود بر حجاب، دلایل متعددی را نادیده می‌گیرد. این دلایل شامل ارادت مذهبی، بیان شخصی، و هویت فرهنگی می‌شود. غرب همواره بر حجاب اسلامی زن مسلمان به مثابه «هویت اسلامی» و به عنوان نشانه‌ای از «تفاوت فرهنگی» با جامعه غربی تأکید دارد و پوشش را خطری بسیار جدی و به عنوان چالشی برای گفتمان‌های حاکم خود نظیر لیبرالیسم و فمینیسم تلقی می‌کند. اخبار و گزارش‌های رسانه‌های غربی روش‌های گفتمانی جدیدی را از جمله در طرح مسئله «حجاب اسلامی» برای تقابل با «هویت اسلامی» در پیش گرفته‌اند؛ چرا که از نظر آنان «هویت اسلامی» در تقابل با «هویت غربی» است و نقطه مرکزی این هویت، حجاب زن مسلمان است و در صورت حذف این نقطه، هویت اسلامی باقی نخواهد ماند.

^۲ - حسینی، واثق، بررسی تصویر زن در رسانه‌های غربی و قیاس آن با نگاه اسلام، ص ۲۹.

درک اهمیت بازنمایی زنان مسلمان در رسانه های غربی ضروری است؛ چرا که زنان مسلمان به عنوان حلقه اصلی نهاد خانواده و دارای نقش فعال در جوامع اسلامی، مورد آماج تحقیرهای زهرآگین و مسموم رسانه های غربی قرار دارند. رسانه های غربی با بکارگیری شیوه ها و شگردهای متعدد تصاویر دلخواه از نقش و جایگاه حقیقی زن مسلمان نشان می دهند. آنها با طرح ادعاهای حقوق بشر مآبانه، علیرغم جایگاه رفیع و متعالی زن در اسلام، تصویر موجودی اسیر، دربند و محاصره شده توسط سلايق و قوانین مردسالارانه ارائه می دهند و بدون توجه به جایگاه تنزل یافته و شخصیت حقیر شمرده شده زن غربی و جدایی او از کانون خانواده، زن مسلمان را به سوی این تنزل ترغیب و تشویق می کنند. از سوی دیگر رسانه های غربی بدون انعکاس عمق فاجعه به وقوع پیوسته برای زن غربی که با وعده های دلفریب مجبور به انکار واقعیت های زندگی خود شده و در رویای شیرین تبلیغات آزادی و رفاه به سر می برد، تصویری سراب گونه از زن غربی برای زن مسلمان ترسیم می کنند.^۳ همچنین مطالعات نشان داده اند که رسانه های غربی در بسیاری موارد تصویری ساده انگارانه و تک بعدی از زنان مسلمان ارائه می دهند و نمی توانند تنوع و پیچیدگی های فرهنگی و اجتماعی جوامع اسلامی را به درستی منعکس کنند. ضرورت انجام این پژوهش ناشی از اهمیت نقش رسانه ها در شکل دهی افکار عمومی و تأثیرگذاری آنها بر درک و نگرش جامعه غربی نسبت به زنان مسلمان می باشد. به واسطه این پژوهش، می توان به درک بهتر چگونگی بازنمایی زنان مسلمان در رسانه های غربی و شناخت پیامدهای آن دست یافت.

پیشینه تحقیق

در ایران، محققان و پژوهشگران مختلفی به بررسی چگونگی بازنمایی زنان مسلمان در رسانه های غربی پرداخته اند. این مطالعات از زوایای متنوعی به این موضوع نگرسته و به نتایج مهمی دست یافته اند از مطالعات مهم در این زمینه، پژوهش دکتر سوسن صفاوردی با موضوع «بررسی بازتاب چهره زنان مسلمان در رسانه های غربی» در فصلنامه فرهنگی - دفاعی زنان در خانواده، پژوهش دکتر سوسن صفاوردی در مجله مطالعات راهبردی زنان «بازنمایی حجاب زن مسلمان در رسانه

^۳- محمدی نجات، نگاهی گذرا به تصویر زن مسلمان در رسانه های غربی، ص ۱۰.

های غربی»، پژوهشی با عنوان «نگاهی گذرا به تصویر زن مسلمان در رسانه های غربی» از آقای محمدرضا محمدی نجات در مجله مطالعات راهبردی زنان، پژوهش «سیاست فرهنگی تفاوت در بازنمایی حجاب اسلامی در رسانه های غربی» نوشته آقای حسن بشیر در مجله تحقیقات فرهنگی ایران، خانم هلن واتسون پژوهش «زنان و حجاب» در مجله مطالعات راهبردی زنان، مهتاب خانی و حفیظه مهدیان نیز پژوهش «بازنمایی مولفه های الگوی سوم زن مسلمان در رسانه ها» در مجله نخبگان علوم و مهندسی را می توان نام برد. در پژوهش حاضر با ترجمه و مطالعه مقالات خارجی از جمله خان و زهرا^۴ (۲۰۱۶)، ترمان^۵ (۲۰۱۷)، ستیتی^۶ (۲۰۱۷)، کاسیری^۷ (۲۰۲۱) و دیگر مقالات مرتبط به ابعاد مختلف دیدگاه رسانه های غربی نسبت به زن مسلمان که تاثیر بسزایی بر حوادث سیاسی و اجتماعی و فرهنگی کشورهای غربی دارد و باعث اسلام هراسی در این کشورها شده است پرداختیم.

۱- رسانه :

رسانه های جمعی از طریق پیشرفت تکنولوژیک خود، رفتارها، افکار، ارزشها و انتخابهای انسانی را کنترل و تغییر شکل میدهند، جدا از اینکه گفتمان های نژادی شده را در ذهن مخاطب در سطح ایدئولوژیک تقویت می کنند. رسانه متکی به زبان و معناست و زبان و معنا نیز در چارچوب گفتمان همواره متکی بر قدرت است لذا بازنمایی حوادث توسط رسانه ها بدون در نظر گرفتن جنبه های اخلاقی آن سوگیری ایدئولوژیک دارد و در راستای تضعیف یا تثبیت قدرت و گفتمان ویژه ای گام بر می دارد.^۸ علاوه بر آن، فرکلاف^۹ رسانه ها را مکانی می داند که در آنها گفتمان سیاسی برای تداوم قدرت تولید می شود. بازیگران یا سیاستمداران هرگز قدرت خود را به شکلی

^۴ Khan & Zahra (۲۰۱۶)

^۵ Terman (2017)

^۶ Satiti (2017)

^۷ Kasirye (2021)

^۸ - صفاوردی، بازنمایی حجاب زن مسلمان در رسانه های غربی (جنبه های حقوقی و سیاسی)، ص ۱.

^۹ Fairclough, Media discourse. London, UK: Edward Arnold, p. 47.

خالص بیان نمی کنند، همانطور که همیشه وجود دارد. بنابراین می توان فرض کرد که رسانه ها را می توان به میدان قدرت تعبیر کرد.^{۱۱} رسانه ها قدرت تعریف طبقه اجتماعی و کنترل اجتماعی را دارند. از طریق زبان، رسانه ها در اعمال قدرت خود برای تقسیم جوامع، جایگاه حیاتی دارند. رسانه ها با دارا بودن حوزه های اجتماعی متعددی مانند اقتصاد، آموزش و هنر^{۱۲} میدان قدرت هر جامعه محسوب میشوند علاوه بر این، رسانه ها قدرت ایجاد تایید در مورد گفتمان عمومی را دارند و همچنین رسانه ها قدرت ایجاد بازنمایی زنان مسلمان را به عنوان غیریت دارند و آنها را تهدیدی علیه سنت سکولار و ارزش آزادی قرار میدهند که این مسئله را میتوان در ممنوعیت پوشش زنان مسلمان فرانسه مشاهده کرد.^{۱۳}

۲- زن مسلمان در رسانه های غربی:

رسانه های چاپی غربی معمولاً قربانی کردن زنان مسلمان را با اشاره فرهنگهای اسلامی که به آن تعلق دارند هدف قرار میدهند. از این افراد به عنوان «بیگانه» یا «خارجی» یاد می شود. علاوه بر این زنان مسلمانی که داوطلبانه محجبه میشوند نیز از طریق نوعی ساختارهای مردسالارانه جامعه مورد شستشوی مغزی کامل قرار میگیرند.

در نتیجه، افکار گروههای مختلف جامعه نسبت به هویت زنان مسلمان محجبه، ثابت بدون تغییر و ساکن است. جدای از آن، زنان مسلمان را به عنوان تهدیدی بزرگ در برابر دستاوردهای مرفعی مورد ستایش جامعه ی غربی نشان میدهد. تاریخچه نمایش تعصب آمیز زنان مسلمان در رسانه های غربی به ابتدای قرن بیست و یکم بازمی گردد. تصویر غربی از مسلمانان به طور مستقیم ملتی عقب مانده، وحشی و خشن است و این امر به طور غیرمستقیم ظلم و ستم بر زنان مسلمان را تأیید می کند. وقایعی مانند تحمیل حجاب در ایران و برقع در افغانستان، حملات طالبان در افغانستان، پاکستان و سایر کشورها به مدارس دخترانه، عملیات تروریستی در کشورهای مختلف جهان و غیره، باور غلط

^{۱۱} Haryatmoko, Membongkar rezim kepastian: Pemikiran kritis post-strukturalis, p. 60.

^{۱۲} Thomson, Field. In Michael Grenfell, eds, Pierre Bourdieu: Key Concepts, p. 70.

^{۱۳} Satiti, Representation of Muslim women in the western media, p.1.

که زنان مسلمان نژادپرستی را در تمام زمینه های زندگی عمومی خود و با جامعه گسترده تر، از جمله با نهادهای فمینیستی تجربه کنند.

نتیجه

زنان مسلمان به عنوان چهره‌هایی مظلوم، قربانی و ناامید نشان داده می‌شوند و همچنین به دلیل هویت های نژادی، فرهنگی و جنسیتی خود به حاشیه رانده شده و مورد تبعیض قرار گرفته اند درحالیکه زنان در غرب از آزادی مطلق برخوردارند، اما زنان در کشورهای مسلمان سال‌ها است که هنوز برای آن تلاش می‌کنند، اما راه درازی در پیش دارند.

در هر مجله خبری، از معنانشناسی مختلف، برای به تصویر کشیدن زنان مسلمان استفاده شده است. تداعی‌ها، استعاره‌ها و تعمیم‌ها نشان می‌دهد که رسانه‌های مکتوب همچنان زنان مسلمان را از سر تا پا پوشش می‌دهند و آنها را محجبه و غیره و بیگانه می‌خوانند. رسانه های مکتوب غربی به رویدادهایی که اهمیت کمتری دارند، پوشش بیشتری می‌دهند. همچنین به طور منفی اقدامات فرهنگی و فردی مسلمانان را به جامعه اسلامی تعمیم داده و به زنان مسلمان قدرت نمی‌دهند تا مسائل خود را مطرح کنند. ترویج تصویر منفی از جهان اسلام به عنوان آینه ای برای انعکاس مثبت جامعه غربی عمل می‌کند. موضوع تبعیض جنسیتی در داستان‌های مربوط به جوامع مسلمان بیشتر از جوامع غیرمسلمان دیده می‌شود. رسانه ها قدرت ایجاد بازنمایی زنان مسلمان را به عنوان غیریت دارند و آنها را تهدیدی علیه سنت سکولار و ارزش آزادی قرار می‌دهند.

از دیدگاه این رسانه ها زنان محجبه سرکوب شده، بیسواد و مبارز هستند (برای برخی از سیاستمداران کشورهای غربی، زنان محجبه به عنوان گروه هایی تلقی می‌شوند که از ادغام خودداری می‌کنند و ممکن است مشکلاتی را در کشور ایجاد کنند. ادعا می‌شود که محدود موانع اجتماعی-فرهنگی که زنان عرب با آن روبرو هستند، علل اصلی درک نادرست رسانه های غربی از مسلمانان است. هویت و تصویر زنان مسلمان به طور خاص توسط رسانه های غربی تحریف شده است. اولین تصویری که در مورد زنان مسلمان به ذهن مردم می‌رسد، زن شدیداً محجبه و منزوی است. تصور عموم مردم نسبت به زنان مسلمان به طور کلی همیشه متفاوت است، به ویژه در مورد اکثر کشورهای غربی. اکثر آنها فکر می‌کنند که هر زنی که در ملاء عام با پوشش اسلامی

(حجاب) حضور می یابد نوعی ارتباط با تروریسم یا افراط گرایان مسلمان دارد که اغلب کل بحث را به سمت اسلام هراسی سوق می دهد.

منابع فارسی

حسن بشیر (۱۳۹۰)، "سیاست فرهنگی تفاوت در بازنمایی حجاب اسلامی در رسانه های غربی"، نشریه

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران سال چهارم شماره ۳ (پیاپی ۱۵).

فاطمه سادات واثق، سید امیر حسین حسینی (بی تا)، "بررسی تصویر زن در رسانه های غربی و قیاس آن با نگاه اسلام"، سیویلیکا.

سوسن صفاوردی (۱۳۸۹)، "بازنمایی حجاب زن مسلمان در رسانه های غربی (جنبه های حقوقی و سیاسی)"، نشریه : مطالعات راهبردی زنان سال دوازدهم شماره ۴۸ .

مسعود گلچین، احمد جعفری (۱۳۹۶)، "تحلیل مقایسه ای سیاست های فرهنگی مربوط به حجاب با رویکرد دموکراسی فرهنگی (مطالعه موردی: آمریکا، فرانسه و بریتانیا)"، نشریه: دین و سیاست فرهنگی سال چهارم شماره ۹ .

محمدرضا محمدی نجات (۱۳۷۸)، "نگاهی گذرا به تصویر زن مسلمان در رسانه های غربی"، نشریه: مطالعات راهبردی زنان شماره ۵ .

منابع انگلیسی

- Ahmad, Dohra. (2009). **"Not Yet Beyond the Veil: Muslim Women in American Popular Literature."** Social Text. 27. 105-131.
- Amir-Khan, T. (2012). **"New orientalism, securitisation and the western media's incendiary racism."** Third World Quarterly, 33(9), 1595-1610.
- Bahramitash, R. (2005). **"The War on Terror, Feminist Orientalism and Orientalist Feminism: Case Studies of Two North American Bestsellers."** Critique: Critical Middle Eastern Studies, 14(2), 221-235.
- Carland, S. (2011). **"Islamophobia, fear of loss of freedom, and Muslim women."** Islam and Christian-Muslim Relations, 22(4), 469-473
- Dixon, T. L., & Williams, C. L. (2015). **"The changing misrepresentation of race and crime on Television News."** Journal of Communication 50 (2): 131-54.
- Fairclough, N. (1995). **"Media discourse"**. London, UK: Edward Arnold.
- FOWLER, CORINNE. 2013. **"Journalists in Feminist Clothing: Men and Women Reporting Afghan Women during Operation Enduring Freedom, 2001."** Journal of International Women's Studies 8 (2): 4-19
- Haryatmoko. (2016). **"Membongkar rezim kepastian: Pemikiran kritis post-strukturalis."** Yogyakarta, Indonesia: Kanisius.

- Hoodfar, H. (1993). **"The veil in their minds and on our head: The persistence of colonial images of Muslim women."** *Resources for Feminist Research*, 22(3/4), ٥-١٨.
- Hoodfar, Homa. **"Return to the veil."** *Working women: international perspectives on labour and Gender ideology* (1991), p.104
- Hoodfar, Homa. **"The veil in their minds and on our heads: The persistence of colonial images of Muslim women."** *Resources for Feminist Research* 22, no. ٣/٤ (١٩٩٣), ٥.
- Kasirye, F. (2021). **"The Portrayal of Muslim Women in Western Media. A Content Analysis of the New York Times and The Guardian."** *Preprint. DOI, 10.*
- Khan, M., & Zahra, S. (2016). **"Portrayal of Muslim women by western print media: A textual analysis in feministic & orientalist perspective."** *Pakistan Journal of Islamic Research*, 17(3), 41-57.
- MAHMOOD, SABA. 2008. **"Feminism, Democracy, and Empire: Islam and the War on Terror."** In *Women's Studies on the Edge*, edited by John Wallach Scott. 81–114. Durham, NC: Duke University Press.
- MACDONALD, MYRA. 2006. **"Muslim women and the veil: Problems of image and voice in media representations."** *Feminist Media Studies*, 6(1), 7-23.
- MCCLINTOCK, ANNE. 2013. **"Imperial Leather: Race, Gender, and Sexuality in the Colonial Contest."**
- Mohanty, C. T. (2003). **"Feminism without borders: Decolonizing theory, practicing solidarity."** London, UK: Duke University.
- Mohanty, C. T. 2003. **"Under Western Eyes' Revisited: Feminist Solidarity through Anticapitalist Struggles."** *Signs* 28 (2): 499–53
- NACOS, BRIGITTE LEBENS, AND OSCAR TORRES-REYNA. 2007. **"Fueling Our Fears: Stereotyping, Media Coverage, and Public Opinion of Muslim Americans."** Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
- PANAGOPOULOS, COSTAS. 2006. **"The Polls-Trends: Arab and Muslim Americans and Islam in the aftermath of 9/11"**. *International Journal of Public Opinion Quarterly*, 70(4), 608-624.
- POWELL, KIMBERLY A. 2011. **"Framing Islam: An Analysis of US Media Coverage of Terrorism since 9/11."** *Communication Studies* 62 (1): 90–112.
- PUAR, JASBIR K. 2007. **"Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times."** Durham, NC: Duke University Press.
- Ruby, Tabassum F. **"Listening to the voices of hijab."** In *Women's Studies International Forum*, vol. 29, no. 1, pp. 54-66. Pergamon, 2006.
- Satiti, N. L. U. (2017). **"Representation of Muslim women in the western media."** *Jurnal Ilmu Komunikasi*, 14(2), 189-202.

- SHAHEEN, JACK G. 2003. **“Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People.”** *The ANNALS of the Social Text* 27 (299): 105–3.
- Terman, R. (2017). **“Islamophobia and media portrayals of Muslim women: A computational text analysis of US news coverage.”** *International Studies Quarterly*, 61(3), 489-502.
- Thomson, P. (2008).” **Field.** In Michael Grenfell, eds, **Pierre Bourdieu: Key Concepts, (pp. 67-81).**” Stocksfield, UK: Acumen Publishing Limited.
- WADE, LISA. 2009. **“Defining Gendered Oppression in U.S. Newspapers: The Strategic Value Of ‘Female Genital Mutilation.’”** *Gender and Society* 23 (3): ۲۹۳–۳۱۴.